

OUWEGEM MOLENDAMSTRAAT

PROGRAMMA VAN MAATREGELEN
ARCHEOLOGIENOTA – 2018E209

1 GEMOTIVEERD ADVIES

1.1 DE VOLLEDIGHEID VAN HET UITGEVOERDE VOORONDERZOEK

Het **bureauonderzoek** wijst alvast op de **potentiële aanwezigheid** van waardevol bodemarchief dat zou kunnen leiden tot kenniswinst. Op basis van de omliggende archeologische sporen, het historisch en cartografisch materiaal, is er in het bijzonder een verwachting ten aanzien van mogelijke sporen uit de middeleeuwen.

Of er daadwerkelijk ook archeologische sporen aanwezig zijn, en welke maatregelen in dat geval dienen genomen te worden in relatie tot de geplande werken, kan in deze fase evenwel niet beantwoord worden. Daartoe is **verder vooronderzoek**, aan de hand van een prospectie met ingreep in de bodem noodzakelijk (voor motivering hiertoe, zie onder). Er wordt voorgesteld voorafgaandelijk aan de start van de werkzaamheden een proefsleuvenonderzoek uit te voeren om vast te stellen of er archeologische sporen aanwezig zijn op dit terrein.

1.2 DE AFWEZIGHEID VAN EEN ARCHEOLOGISCHE SITE

Het **bureauonderzoek** toont aan dat het projectgebied **landschappelijk** een interessante positie inneemt, op een heuvelflank langs de Scheldevallei. Bovendien zijn er weinig aanwijzingen voor erosie. Ook historisch betreft het een interessante situatie, gezien de ligging in de omgeving van de parochiekerk en historische kern van Ouwegem.

Het noordelijke deel van het projectgebied is door de voormalige aanwezigheid van een gebouw (schuur/loods?) en de aanleg van de huidige parking reeds **ingericht**. Het zuidelijk deel van het projectgebied is echter steeds in gebruik gebleven als **landbouwgrond**, voor zover af te leiden valt uit de historische kaarten. Het bureauonderzoek kon niet met zekerheid vaststellen dat er zich geen archeologische sporen op het projectgebied locatie bevinden. Dit, en de afweging van het **potentiële belang van de locatie** ten aanzien van de historische kern van Ouwegem, betekent dat **verder vooronderzoek noodzakelijk** is om de aan- of afwezigheid van een site te staven.

1.3 DE IMPACTBEPALING

Het gemeentebestuur van Zingem wenst een **parking** gelegen aan de Molendamstraat in Ouwegem **opnieuw aan te leggen en uit te breiden**. Dit kadert binnen de aanleg van een nieuwe begraafplaats ten zuiden van het huidige projectgebied. De begraafplaats maakt echter nog geen deel uit van de vergunningsaanvraag en zal pas in een latere fase worden gerealiseerd.

De bodemingreep voor het volledige projectgebied (ca. 6300 m²) betreft het opbreken van de bestaande verharding en het afgraven van de teelaarde tot een **maximale diepte van 56 cm**. Lokaal worden diepere verstoringen verwacht voor het aanleggen van een **DWA- en RWA-leiding** (resp. 1 m en 2 m onder het bestaande maaiveld). Voor het zuidelijke gedeelte van het projectgebied, dat in gebruik is als onbebouwde landbouwgrond, betekent dit een aanzienlijke verstoring van de bodem. Voor het noordelijke deel aansluitend op de Molendamstraat is deze verstoring relatief, gezien dit deel reeds bebouwd werd in een recent verleden en nu in gebruik is als parking en dus reeds is verstoord.

1.4 DE WAARDERING VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE

Op een lokaal niveau kan de mogelijke archeologische informatie een bijdrage leveren aan de **geschiedenis van Ouwegem**. Op een **regionaal en Vlaams niveau** kan de **ontwikkeling van cultuurlandschappen en koutercomplexen tussen Leie en Schelde** beter worden begrepen. Gezien de grootte van het onverstoord terrein (ca. 4000 m²), de mogelijk goede bewaring van eventuele sporen en de landschappelijke ligging nabij het historisch centrum van Ouwegem, is de kans op kennisvermeerdering reëel.

1.5 DE BEPALING VAN DE MAATREGELEN

De inschatting van het kennispotentieel kan op basis van een bureaustudie slechts ten dele en hypothetisch beantwoord en gerealiseerd worden.

Verder vooronderzoek is noodzakelijk voor het **gehele projectgebied** aangezien het tot nu toe niet mogelijk is om een gemotiveerde uitspraak te doen over het al dan niet moeten nemen van maatregelen. Concrete informatie over de aanwezigheid, aard en graad van bewaring van archeologische sporen ontbreekt immers. Op basis van het bureauonderzoek blijven de geformuleerde veronderstellingen enkel hypothetisch en bovendien onvolledig. De beste methode om sporen uit de periodes vanaf het neolithicum te identificeren, is **proefsleuvenonderzoek (zie verder voor motivering, 2.3)**.

Omdat met de pachter van de betrokken percelen is overeengekomen dat de gronden in gebruik blijven tot het bekomen van de stedenbouwkundige vergunning, dient dit verdere vooronderzoek te gebeuren in **uitgesteld traject**.

2 PROGRAMMA VAN MAATREGELEN

2.1 ADMINISTRATIEVE GEGEVENS

Projectcode: 2018E209

Sitecode: 18-OUW-MD

Wettelijk depotnummer: D/2018/12.857/1

Naam en erkenningsnummer erkende archeoloog: SOLVA OE/ERK/Archeoloog/2015/00038

Locatie:

Oost-Vlaanderen, Zingem, Molendamstraat (zie Figuur 1)

Bounding box:

punt 1: x= 95709,6 / y= 178079,09

punt 2: x= 95885,8 / y= 178179,95

Kadastrale gegevens:

Zingem, 2de afdeling, sectie A, percelen 1098f2, 1108a (partim), 1109 (partim), 1110 (partim), 1112 (partim) en 1113a (partim). Zie Figuur 2.

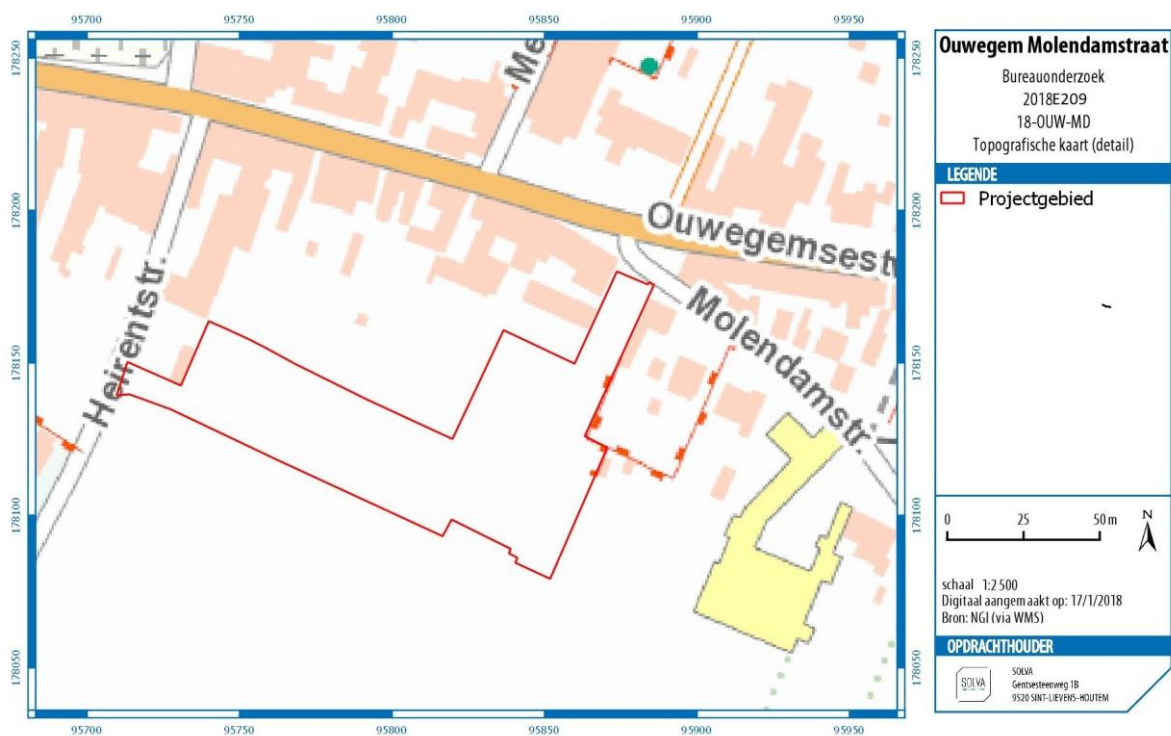
Topografische kaart: zie Figuur 1.

Betrokken actoren en specialisten:

- Erkend archeoloog: Ruben Pedé
- Tekst: Sadi Maréchal
- Kaartmateriaal: Sadi Maréchal
- Redactie: Bart Cherretté

Wetenschappelijke advisering:

Niet van toepassing.

Figuur 1: Topografische kaart met aanduiding van het projectgebied (bron: NGI; digitaal aangemaakt op 17/01/2018)

met archaeologica uit de ijzertijd en Romeinse periode, werd op CAI-locatie 155656 tijdens een veldprospectie tot slot een duidelijke concentratie van laatmiddeleeuws aardewerk vastgesteld.¹

Opmerkelijk is dat deze concentratie binnen een driehoekige structuur ligt, gevormd door het Pluimke en de Ouwegemsesteenweg. Mogelijk gaat dit stratenpatroon terug op een middeleeuwse dries. Ten westen (CAI-locatie 503830) werd eveneens bij prospectie een concentratie Romeins materiaal (o.a. *terra sigillata*, *terra nigra*, Pompejaans rood, zeepwaar, *tegulae* en *imbrices*), maar ook laatmiddeleeuws en ijzertijaardewerk vastgesteld.² Ten zuiden zou zich op CAI-locatie 503828 een 'vrij grote neolithische site' bevinden. Op de Molenstraat, richting de vermoedelijke dries, werd in de jaren '50 bij graafwerken een knuppelweg (bestaande uit houten paaltjes) aangetroffen. Van recentere datum is de zone van de Slag bij Oudenaarde (1708; CAI-locatie 158402) en de vondst van een Franse munt uit 1853 (CAI-locatie 165958).

2.2.3 DE VERWACHTING TEN AANZIEN VAN DE ARCHEOLOGISCHE WAARDE VAN HET TERREIN

Het **bureauonderzoek** toont aan dat het projectgebied **landschappelijk** een interessante positie inneemt, op een heuvelflank langs de Scheldevallei. Bovendien zijn er weinig aanwijzingen voor erosie. Ook historisch betreft het een interessante situatie, gezien de ligging in de omgeving van de parochiekerk en historische kern van Ouwegem. De oudste zekere vermelding van de kerk stamt uit 1123, maar de kerk zou mogelijks kunnen teruggaan tot de vroege middeleeuwen.

Het projectgebied valt wel buiten de feitelijke historische kern van Ouwegem, in een gebied dat volgens de historische kaarten (18de eeuw en recenter) steeds gebruikt is als **landbouwgrond**. De aanwezigheid van grote percelen land binnen een zone die op de historische kaarten als **kouter** worden aangeduid, zou kunnen wijzen op een vroeg in cultuur brengen van deze gronden (volle middeleeuwen). De historische kaarten wijzen voor de post-middeleeuwse periode op een sterke continuïteit qua stratenpatroon, bebouwing en grondgebruik van de dorpskom.

In **recentere periodes** is het noordelijk deel van het terrein echter door omgevingswerken in aanzienlijke mate geroerd. Behalve bebouwing ter hoogte van de Molendamstraat en een schuur of stal aan de overgang met de akkers, werd in de tweede helft van de jaren 2000 een **verharde parking** aangelegd op dit noordelijke deel. De zuidelijke percelen zijn echter steeds als **landbouwgrond** in gebruik gebleven.

Gelet op de nabijheid van het projectgebied bij de historische kern van de gemeente, zou het terrein archeologische sporen kunnen bevatten die meer inzicht verschaffen in de **vroegste fase van de dorpsontwikkeling** en de **ontwikkeling van het middeleeuws cultuurlandschap**. Ook andere, oudere sporen, kunnen aan het licht komen.

2.2.4 DE DOELSTELLING(EN) VAN HET VOORONDERZOEK MET INGREEP IN DE BODEM

Het doel van het vooronderzoek met ingreep in de bodem is uitspraken te doen over de **archeologische waarde van de totaliteit van een terrein** door een beperkt maar **statistisch representatief** deel van dat terrein op te graven. Dit betekent dat het archeologisch erfgoed opgespoord, geregistreerd, gedetermineerd en gewaardeerd wordt en dat aan de hand van de resultaten de potentiële impact van de geplande werken op de archeologische resten wordt bepaald. Dit moet leiden tot een beargumenteerde evaluatie en het duiden van een eventueel vervolgotraject (zie motivatie onder 2.3).

2.2.5 DE TE BEANTWOORDEN ONDERZOEKSVRAGEN

Volgende (niet-limitatieve) onderzoeksvragen worden behandeld:

- Zijn er antropogene sporen aanwezig?

¹ Vermeulen 1992, 63.

² Vermeulen 1992, 58-59.

- Op welke niveaus manifesteren deze zich?
- Zijn er bodemhorizonten die bijzondere aandacht verdienen?
- Zijn er lithische artefacten aanwezig?
- Maken de sporen deel uit van één of meerdere structuren?
- Behoren de sporen tot één of meerdere periodes?
- Kan op basis van het sporenbestand in het vooronderzoek een uitspraak worden gedaan over de aard en omvang van een occupatie?
- Kunnen archeologische vindplaatsen in tijd, ruimte en functie afgebakend worden?
- Wat is de vastgestelde en verwachte bewaringstoestand van de archeologische vindplaatsen?
- Wat is de waarde en het kennispotentieel van de vastgestelde archeologische vindplaatsen?
- Wat is de potentiële impact van de geplande ruimtelijke ontwikkeling op de archeologische vindplaatsen?
- Kan voor de vindplaats of voor delen van deze vindplaats het principe van behoud in situ nagestreefd worden, zo ja, aan welke randvoorwaarden dient voldaan te worden?
- Voor archeologische vindplaatsen die vergraven of geraakt worden door de geplande ruimtelijke ontwikkeling en die niet in situ bewaard kunnen blijven; wat is de ruimtelijke afbakening (in drie dimensies) van deze zones?
- Zijn er voor de beantwoording van deze vraagstellingen natuurwetenschappelijke onderzoeken nodig?
- Is er verder (voor)onderzoek noodzakelijk en welke vorm dient dit aan te nemen?

2.3 DE ONDERZOEKSSTRATEGIE EN -METHODE

2.3.1 EEN TEKSTUELE BESCHRIJVING VAN DE GEPLANDE ONDERZOEKSMETHODE

Verder vooronderzoek is noodzakelijk voor het **volledige projectgebied** aangezien het tot nu toe niet mogelijk is om een gemotiveerde uitspraak te doen over het al dan niet moeten nemen van maatregelen omdat concrete informatie over de aanwezigheid, aard en graad van bewaring van archeologische sporen ontbreekt. Op basis van het bureauonderzoek blijven de geformuleerde veronderstellingen immers hypothetisch en bovendien onvolledig. Voor het **noordelijke deel** van het projectgebied, waar heden een parking ligt, is de kans op de bewaring van gave sporen kleiner.

De keuze van de methode voor verder vooronderzoek wordt gebaseerd op de volgende vier criteria:

1. Is het **MOGELIJK** deze methode toe te passen op dit terrein?
2. Is het **NUTTIG** deze methode toe te passen op dit terrein?
3. Is het overdreven **SCHADELIJK** voor het bodemarchief deze methode toe te passen op dit terrein?
4. Is het **NOODZAKELIJK** deze methode toe te passen op dit terrein (kosten-batenanalyse)?

Eerst wordt de opportuniteit van de diverse methoden voor vooronderzoek zonder ingreep in de bodem afgewogen.

Methode	Opportuin	Motivering
Landschappelijk booronderzoek	Neen	Mogelijk maar niet nuttig. Het bureauonderzoek leverde al genoeg informatie op met betrekking tot de bodemopbouw. Bovendien is de omvang van het projectgebied te klein om grote landschappelijke structuren te kunnen vatten.
Landschappelijke profielputten	Neen	Mogelijk maar niet nuttig. Het bureauonderzoek leverde al genoeg informatie op met betrekking tot de bodemopbouw. Bovendien is de omvang van het projectgebied te klein om grote landschappelijke structuren te kunnen vatten.

Geofysisch onderzoek	Neen	Mogelijk maar niet nuttig. Geofysisch onderzoek is in deze context niet relevant omdat dit geen gegevens over de chronologie van de eventueel gedetecteerde fenomenen kan opleveren. Verder zijn de te verwachten structuren moeilijk te interpreteren op basis van geofysische data.
Veldkartering	Neen	Mogelijk maar niet nuttig. De tijdsinvestering voor het uitvoeren van een veldkartering weegt niet op tegen de weinig nauwkeurige informatie die deze opnieuw zou opleveren voor het beantwoorden van de vraagstellingen.

Vervolgens wordt de opportuniteit van de diverse methoden voor vooronderzoek met ingreep in de bodem afgewogen.

Methode	Opportuin	Motivering
Verkennd archeologisch booronderzoek	Neen	Mogelijk maar niet nuttig. Het terrein kent geen complexe bodemopbouw of stratigrafie, er worden geen afgedekte sites verwacht door afzetting of colluvium. Als er sites aanwezig zijn, betreft het sites zonder complexe stratigrafie. Eventuele archeologische sporen zullen zich manifesteren onmiddellijk onder de bouwvoor. De verwachting is dat het voornamelijk grondsporen zal betreffen. Boringen laten een gedegen interpretatie van deze contexten (aard, samenhang tussen sporen, ruimtelijke spreiding, ...) niet toe.
Waarderend archeologisch booronderzoek	Neen	Mogelijk maar niet nuttig. Het terrein kent geen complexe bodemopbouw of stratigrafie, er worden geen afgedekte sites verwacht door afzetting of colluvium. Als er sites aanwezig zijn, betreft het sites zonder complexe stratigrafie. Eventuele archeologische sporen zullen zich manifesteren onmiddellijk onder de bouwvoor. De verwachting is dat het voornamelijk grondsporen zal betreffen. Boringen laten een gedegen interpretatie van deze contexten (aard, samenhang tussen sporen, ruimtelijke spreiding, ...) niet toe.
Proefputten in functie van steentijd artefactensites	Neen	Mogelijk maar niet nuttig. Er zijn geen directe indicaties voor de aanwezigheid van steentijdsites. De verwachting is bovendien dat artefactensites, indien aanwezig, in aanzienlijke mate reeds verploegd zullen zijn.
Proefsleuven en / of proefputten	Ja	Mogelijk en nuttig. Deze onderzoekstechniek zal het meeste informatie (kosten/baten) opleveren om de onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden. Dit onderzoek zal een schadelijke impact hebben op het bodemarchief (12,5 % van het terrein). Toch is deze onderzoeksmethode nodig om verdere uitspraken te kunnen doen over de mogelijke aanwezigheid van een archeologische site op het terrein. Er zijn geen aanwijzingen of contextuele aanwijzingen dat een steentijdsite aanwezig zou (kunnen) zijn. Indien er lithische artefacten aangetroffen worden in de sedimenten onder de bouwvoor dient er tijdens dit onderzoek te

		worden ingeschat of het om een activiteitenzone gaat of enkel om een aantal verspreide stukken. Indien dit zo is, zal een waarderend archeologisch booronderzoek worden uitgevoerd in en naast de proefsleuven om de zone met lithische artefacten verder af te bakenen.
--	--	---

Op basis van hogerstaande afwegingen wordt een vooronderzoek met ingreep in de bodem voorgesteld dat bestaat uit:

- **Proefsleuven**

Een onderzoek met ingreep in de bodem is noodzakelijk aangezien het vooronderzoek tot nu toe (bureauonderzoek) onvoldoende informatie opleverde om een gemotiveerde uitspraak te doen over het al dan niet moeten nemen van maatregelen omdat informatie over de aanwezigheid, aard en graad van bewaring van archeologische sporen ontbreekt.

Na afweging van bovenstaande onderzoeksmethoden, wordt enkel **proefsleuvenonderzoek** als methode weerhouden.

2.3.2 EEN TEKSTUELE MOTIVERING VAN DE GEKOZEN ONDERZOEKSMETHODEN EN –SITUATIES

Archeologische sites in landelijke context vanaf ca. het neolithicum kenmerken zich door de aanwezigheid van grondsporen. Gezien de nabijheid van het projectgebied tot de middeleeuwse dorpskern zijn mogelijk ook sporen in de vorm van constructieresten te verwachten. Deze kunnen het meest efficiënt worden opgespoord door middel van proefsleuven. Door een statistisch representatief deel van het onderzoeksgebied bloot te leggen, kan een optimale inschatting worden gemaakt over de aard, bewaring, spreiding en datering van eventueel bewaarde archeologische sporen. In het geval dat er in situ lithische artefacten in de proefsleuven worden vastgesteld, is een verkennend archeologisch booronderzoek in of tussen de proefsleuven nuttig om de zone met lithische artefacten verder af te bakenen.

2.3.3 DE AFBAKENING VAN HET TE ONDERZOEKEN GEBIED

Het volledige projectgebied dient verder onderzocht te worden door middel van proefsleuven.

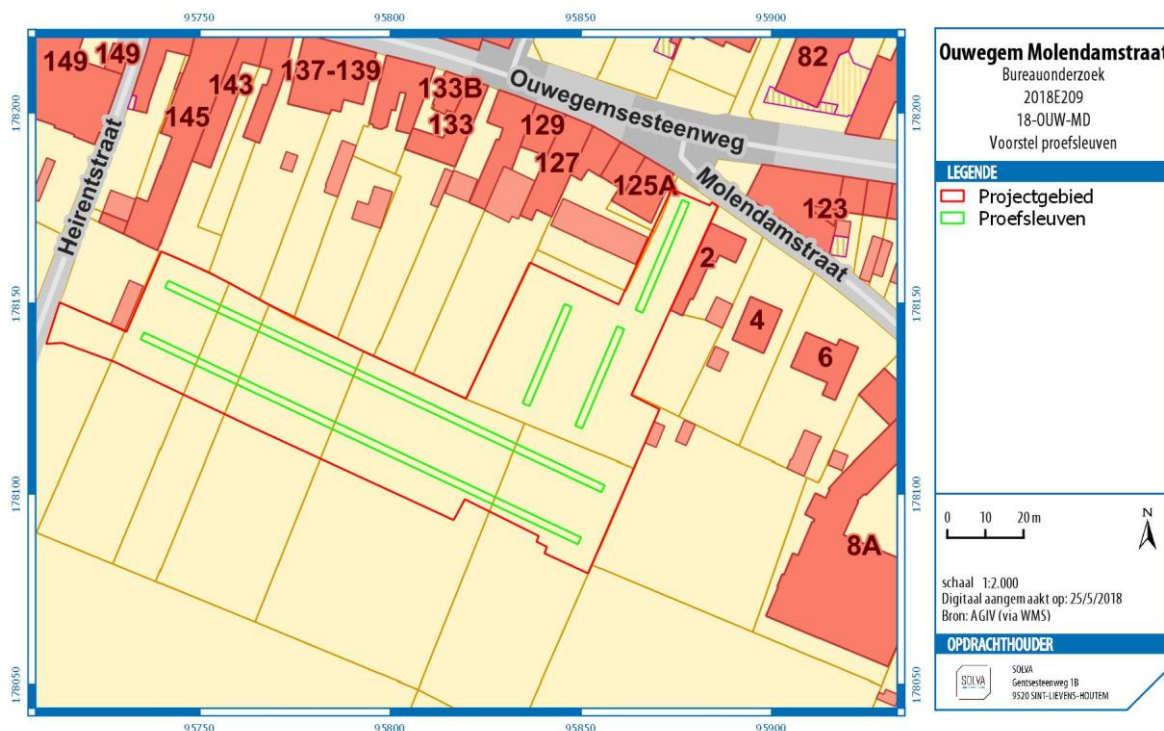
2.3.4 EEN TEKSTUELE BESCHRIJVING VAN DE CRITERIA DIE GEHANTEERD ZULLEN WORDEN OM TE BEPALEN WANNEER DE VOORZIENE ONDERZOEKSMETHODEN ALSNOG NIET UITGEVOERD MOETEN WORDEN

Niet van toepassing. De werken worden uitgevoerd, waardoor ook het archeologisch vooronderzoek moet plaatsvinden.

2.4 DE ONDERZOEKSTECHNIEKEN

Voor de gehanteerde onderzoekstechnieken is hoofdstuk 8.6 van de Code van Goede Praktijk van toepassing. Het gaat om **proefsleuven voor een site zonder complexe verticale stratigrafie** (hoofdstuk 8.6.2). De sleuven dienen in te schatten of de geplande werkzaamheden archeologische sporen zullen raken en wat de aard en waardering daarvan is.

Om na te gaan of er antropogene sporen aanwezig zijn binnen het projectgebied, dienen vier parallelle ononderbroken proefsleuven en een proefput te worden uitgevoerd (zie Figuur 3). Gerekend van middelpunt tot middelpunt bedraagt de afstand tussen de proefsleuven minimum 12 m en maximum 15 m. Elke sleuf is 1,8 tot 2 m breed. Voor de uitgraving wordt gebruik gemaakt van een niet-getande graafbak. Door de moderne verstoring van de parking (verharding, nutsleidingen) in het noordelijk deel van het projectgebied, wordt voorgesteld om de proefsleuven eventueel in te korten, indien zou blijken dat het

Figuur 3: Voorstel tot inplanting van de proefsleuven en proefputten binnen het projectgebied (bron GRB: AGIV; digitaal aangemaakt op 25/05/2018)

bodemarchief reeds volledig is verstoord. Dit zou de verstoring op de parking na het vooronderzoek ook beperken. Proefputten van 2 m bij 2 m groot, eveneens uitgevoerd door gebruik te maken van een graafmachine met niet-getande graafbak, kunnen hierbij dan volstaan. De proefsleuven in het noordelijk deel zijn zo geplaatst (met onderbreking tussen oprit en parkinggedeelte) om het latere werfverkeer 'onverstoord' zones te laten.

Per sleuf en minstens om de 50 m wordt machinaal een profielput aangelegd, zodat een geschrinkt patroon ontstaat en er om de 25 m een zicht op de bodemopbouw ontstaat. Extra volgsleuven, dwarsleuven of kijkvensters kunnen worden aangelegd om meer info te verwerven over aangetroffen sporen. Aldus wordt zeker 10 % van het onderzoeksgebied blootgelegd door middel van proefsleuven en 2,5 % door volgsleuven, dwarsleuven of kijkvensters.

De grond wordt gescheiden afgegraven en gestockeerd naast de sleuf. Wanneer de sleuf opnieuw wordt gedicht, wordt de originele bodemopbouw gevolgd. Indien nodig, moeten fragiele sporen (vb: brandrestengraven) afgedekt worden met een waterdoorlatende doek.

In het geval dat er in situ lithische artefacten in de proefsleuven worden vastgesteld, is een waarderend archeologisch booronderzoek noodzakelijk om de zone met lithische artefacten verder af te bakenen. De boringen worden uitgevoerd in een regelmatig verspringend driehoeksgrid. Er wordt gewerkt met een tussenafstand van 5 m tussen de raaien en 6 m tussen de individuele boringen. De precieze positie, oriëntatie en omvang van het grid is te bepalen op basis van de resultaten van het proefsleuvenonderzoek (gerelateerd aan een herkenbare en af te bakenen bodemhorizont? of net niet?). Het type grondboor is een Edelmanboor met een diameter van 12 cm. De boringen worden handmatig uitgevoerd tot een diepte die tijdens het onderzoek te bepalen is. Van elke boring worden zowel de volledige diepte, als de onder- en bovengrens van de horizonten geregistreerd. De opgeboorde sedimenten omvatten steeds de relevante bodemhorizonten die nodig zijn om een goede evaluatie van de steentijd artefactensite(s) te maken. De stalen krijgen per volume een uniek staalnummer, en worden nat uitgezeefd op een maaswijdte van 1 mm. Na het drogen worden ze geanalyseerd door een vuursteenspecialist.

Zowel het veldwerk als de verwerking en rapportage van de hierboven beschreven werken dienen te voldoen aan de methodiek zoals beschreven in de Code van Goede Praktijk versie 2.0. Het onderzoeksdoel is succesvol beëindigd, indien er op alle vooropgestelde onderzoeksvragen gefundeerd kan worden geantwoord.

Het veldwerk wordt uitgevoerd door minstens twee gediplomeerde archeologen met ruime ervaring op leembodems (één minstens 220 werkdagen veldervaring met leembodems). Een aardkundige dient op afroep beschikbaar te zijn. Indien er een waarderend archeologisch booronderzoek dient uitgevoerd te worden, moet dit gebeuren onder leiding van een archeoloog met aantoonbare veldervaring inzake steentijd.

2.5 DE VOORZIENE AFWIJKING TEN AANZIEN VAN DE CODE VAN GOEDE PRAKTIJK

Er zijn geen afwijkingen ten aanzien van de Code van Goede Praktijk, die voor aanvang van het onderzoek met ingreep in de bodem reeds voorzien zijn. Eventuele afwijkingen die zich stellen tijdens het onderzoek, zullen omstandig gemotiveerd worden conform de bepalingen van de Code van Goede Praktijk.